

EGY ÚJ MAGYAR KÖLTŐ

VARGA ZSIGA: TŰZIJÁTÉK. VERSEK

(A Párisi Magyar Akadémia Kiadása).

Írta: KRITIKUS

Egész életünk folytonos *cerebratio*. *Aggyá-válás*. Egyre kevesebb a testünk izmokban mozgó perifériája, egyre csökken a felindulások külső műszerkészletének szerepe. Valamikor csak testünk vett részt a nagy szenvedélyekben, valamikor a féltékenység ezer izommal vergődő viharos húshegyet jelentett és üvöltést, Othello torkán át. Valamikor a kétségbeesésnek lényeges alkatrésze s nem csak kifejezése volt a kéztördelés s a jajveszékelés. Örömünk valamikor azonos volt örömünk kitörésével, testünk játéka volt: indulatszavak, hörgések, tánccá rángó idegek külső belső élménye. Valahol, még előbb, a nagy, fenevadak teathez kötött életútján, amikor az állat még nem találta meg a nyomot az agy szabadságához, a cerebratiohoz, minden szenvedély a testből jött, a testen át viharzott végig s a testben csillapult le: az agysejtek csak tudomásul vették a test megrendülését.

Egy oroszlán felindulása, érzelme (haragja, étvágya vagy öröme? nehéz lenne itt az érzelmeket osztályozni, egybefolyának a határok), egy oroszlán érzelme egybeesik az élettől túlradó izmok mozgásaival, a torok és az íny, a belek és a nyálmirigyek, a vérerek és a

De az Ember mindent centralizál, az agysejtek ki-
 zárják, átveszik a test szerepét, az agysejtek *reprezen-
 tálják* a testet s a világtörténés bennünk értelmi-síkra
 tolódik. A perifériák szerepe lassan zérussá sülyed:
 a test csak gép lesz amely az agy tápláltatása végett
 bölcs kormányzás alatt fenntartatik. Az *érzelmi poé-
 zis*, a tiszta lyra még megkísérli megszólaltatni az
 egész test átfinomult élményeit egy-egy nagy *hangu-
 latban*. A hangulat egész testünk forradalmi kísérletét
 jelenti a racionális agysejturalom ellen. A hangulat
 mindig érthetetlen, a hangulat a távoli testvidékekről
 összefutó rezgések egysége. Amit a szenvedély jelen-
 tett a fenevadaknál, annak távoli nyoma a hangulat a
 ma emberénél. S egyúttal: a ma emberének leg-
 végső szenvedélyei is valamiképpen csak hangulatok,
 melyekben halkan gátját törí a test, felvillantva egy
 pillanatra hajdani mindent-jelentő szerepét a belső
 élményekben. A dekadensek lyrája titkos kísérlet volt
 a testet az érzéleteken át régi jogaihoz juttatni. Tit-
 kon beszűrték az értelem uralkodó vidékeire a peri-
 fériák élményeit: az érzéletek transformált fortéllal,
 toxikus bódulatokon át igyekeztek visszanyerni az
 elveszett hatalmat. A hangulat mindenható lón. S
 ezért volt *pathologikus* a hangulatok e költészete: láza-
 dás volt a tudat ellen. Titkos lázadás, az igaz, symbo-
 likus és palástolt de minden ízében az Ember utjának
 visszafordítását, *elfordítását* célzó: pathologikus.

Testünkől, a sokszor megénekelt " kényes szer-
 számból " indultak ki mindé lázadások, amelyek egy-
 egy nagy lírikusban összefogva, mély, fojtogató sírás-
 sal zárták el az értelem bonyolult folyosóit.

Ez a lyra sokak számára talán az egyetlen jelentő)
 ma már a múlté. Talán lesznek még hozzá nagyszerű
 visszatérések, amint néha a testből születő szenvedé-
 lyek is visszatérnek, amint fájdalomunk néha konkrét

könnyezésből áll még ma is. Az új lyra azonban már az új ember zenéje. Eredete *centrális*.

Varga Zsiga versei egy nagy központi tudatélmény visszaverődései a testben. Az út itt fordított: a hangulatok helyett, melyek elborítják a tudatot, a test helyett, amely hatalmába keríti az én-t, itt a lélek indul a test felé. A tudat, amely megpillantja magát a végtelenben, eként hat vissza a testre. Nem értelmi-lyra ez a szó régi értelmében, nem fogalmi és nem elvont. Tiszta lyra, tiszta zene, csak épen eredete nem periférikus hanem a domináló világtkép-élményből indul ki. Igazában eként keletkezik az a nagyon bizonytalanul körvonalazható, nagyon fontos és a modern művészet számára, mindent jelentő valami, aminek többé-kevésbé találó neve : *világézés*.

Egyéniségünk egyre értelmibb, akár akarjuk akár nem, útjaink egyre nyiltabbak, látomásaink egyre világosabbak, az intuíció egyre körvonalazottabb. Értelmi egyéniségünk egyre hatalmasabb ur, mindenható az izmok és idegek fölött. És most, e hatalom birtokában, bevonja, *bevonhatja*, legsajátabb életébe a test minden zugát. Vibrációját átviszi a legtávolabb álló rostokra. Kiterjeszti önmagát a testre, e kényes szerzőszámra: megindítja, most már *ömaga*, a hangulatok rejtett életét. A világézés e lyrája hangulat, amely már nem pathologikus, mert a középpont ritmusa a testen. E hangulat nyugodt, mély, zenei és sügészszerűleg *elégiái*.

Az " én " uralom alatt formát nyerő test, a részeknek békés önélménye, az organikusá emelt hangulat szüli meg ezt az elégiát. Bizonyos, hogy újfajta elégiák ezek, melyekben nem temetkezik az ézés (ez a lemondó temetkezés tette eddig az elégiát egy kissé mindig az ézelem ön-sírversévé).

Varga Zsigánál a hangulatok perifériája, a test, spontán viszhangzik a központi ritmus érintésére. Egész

költészete egy dal, a test dala, amely válaszol a lélek beléáramlására, s elfogadja annak ritmusát. Ilyen értelemben gondolati költészet a *Varga Zsigáé*: egy nagy egység húzódik át minden strófáján, a gondolat vibrációja amint dalt támaszt a fülben és a szemben.

Nem a *Komjáthy*-megkezdette s vele félben maradt magyar értelmi poézis folytatása ez. A tragikus *Komjáthy* kozmikus monotóniája végül egyetlen érzés kifejezésévé redukálódott. Az Istentkontempláló azonosulás, az értelem, amely csupán passzív módon egygyé-váhk a teremtő elvvel: ez a lyra voltaképpen halála volt. Hiányzott belőle a szín és a gazdagság, az egyetlen központi ritmusnak millió egyéni rezdülésben való visszaverődése: az igazi zene. Az Istenfelé fordult lélekből hiányzott a test. *Komjáthy* állandó elragadtatása eként mindig egyféle volt. Ez az ut a nirvánához, a végső forrásba olvadó önmegsemmisüléshez vezet.

Varga Zsigában ellenben útrakél a legfelsőbb " én " zenéje s felajzza a testet, hogy a fizikai létezésnek millió színes öröme feleljen a nagy ritmus hívására. Varga Zsiga minden verse egy világérzésébe szakadó testi reakció. Minden ilyen reakció egy-egy népdal s minden versében, mélyen a világézés-felé haladó ritmus mögött felismerhető a népdal váza. Ez a népdal a nagy ritmust végtelenig újjáfrissítő, örök variáló erő, amely megmenti az egyhangúságtól. A kifejezés külső és belső formájának váratlan és fiatal energiája egy-egy parasztlegény, aki saját belső kedvét kurjantja bele egy nagy organikus zenemű egységébe. S a közös ritmus egysége nem bomlik meg ettől, a közös ritmus egysége épen e friss danák örömeből táplálkozik.

Az élet a sokféleség különös egysége. Minden, ami él, egy tudathoz hasonló, amelyben a gondolatok, érzések, emlékek és vágyak mérhetetlen különfélesége

egy " én " palástja alatt egyesül. Ilyen értelemben *Varga Zsiga* zenéje a tudaté. De így is szólhatunk: minden, ami él, egy műalkotás egységéhez hasonlóan tartalmazza ez összebékélt ezerféleséget, mint kompozíció a részeket. Ilyen értelemben *Varga Zsiga* élete egybeesik belső dalritmusával.

*

**

Haladjunk a perifériák felé. A nagy ritmusegység, ahonnan *Varga Zsiga* poézise fakad, a múlandó egyén megrendülése, amint megpillantja múlandóságát az örök múlthatatlan dolgok között. A halál és mindig a fűszer, amit a halál tudatával lelkünkbe keverünk: ime innen indul ki, ide tér vissza *Varga Zsiga* minden szavának élete. Vagyunk és elmúlunk s valahogyan mégis örökre fenmaradunk: ez az igazság, mint parancs szétküldetik a test minden zugába, ez az ütem végigvonaglik az idegutakon. Feleljetek reá, testem élő részei, érzékeim, vágyaim, örömeim, reményeim!

" A szívem, oh *a szívem aggasztó cimhalomverés.* " — A mienk is az, tudjuk; a szívünk, aki bennünk szüntelen élni akar, aki lankadatlan hittel közli a vénákkal és artériákkal az éjét szükségét, a szívünk oh, hogy vehetné másképp tudomásul a halált, a nélküle újuló életet, a szívünk egy aggasztó cimbalomverés. De élni kell, mindenáron folytatni a szívverést s a szív kétségbeesetten hazudik a vérnek és a testnek, a hazugságok útja : ez a holnap.

" *Vén holnap a biztatóm s a bamba majd, ez tép, lök előre, csal, csókol, hajt* ". Ez az a nagy hazugság, amelyet agyunk már nyugodtan mosolyog, mert hisz másféle utakat is ismerünk már, ez " gyűr és hajt, hogy célhoz érjünk s talmi holnap köpenyébe búj: mert mégsem lehet, hogy ne éljünk " ! (" Itt minden játék ". — " Uton) Ehez az éltető önámításhoz szól így *Varga Zsiga*:

" *Ma serkentve vágyunkat fonod,
Mert okvetlen kell a holnapunk
S éjszaka, ha kacérkodszt velünk
Anyásan szívünket nógatod
És mi alig vagyunk- "*

A szív e nógatása az ami nem csak a jövőt festi át, de visszasirattatja az első, halállal még nem terhes múlt napok ütemeit is. A gyermeket ébreszti bennünk a szívünk: a gyermek már mosolyog s nagy könnyei kibuggyannak kerekrenyilott szeme szögletén.

" *Anyám. —*

*vonj újra melledre, jól szoríts oda
s takard el kötőddele, ha tudod a létet
és mondj új meséket- "*

És önmagunk dúdoljuk gyermekesen a régi dalt, az első nótát :

" *Tűnjön el ma, ami rémes
és hagyjatok
most pityeregni
fiúk — csiga-bigarétes... "*

És Liába fordulunk szemeinkhez: mit láttok? füleinkhez: mit hallottok? A mi elrendelt elmúlásunkat halljuk mindenütt, ár erdők a vizek elégiáját, mert minden a mi belső elégiánkhoz idomul.

" *Úgy e múlókat vagyunk a fák között
mikor Fa-országban járunk? —
és semmik vagyunk a szótlan vizén
mikor hajóra szállunk?
" Épen csak, hogy mi tudunk magunkról,
Akik őnistenek vagyunk
és gyöngék, meg félők és akarunk,
akik pontosan meghalunk "*

Akik pontosan meghalunk: ez a megértő test válasza; s minden hiába, " csak jobb a fának, csak, jobb a rétnek.

S ami értelmet ad nekünk, az csak annyi, hogy vágyainkon túl hasonlók lehetünk a fához és a réihez, épen csak, hogy tudat gyúl a rét tudattalan füveiben, a fa lombjaiban: fejünkben.

S mindez a növényi igazság csak eljövendő aratásokért van. " *A Napnak értelme örökkön zsákokba ömlik* " s a reggelek dalára ébredő vér csak a termésért, önmagáért indul.

A vér, a vér nem fél a haláltól, a vér szava olyan ez elégikus dalkórusban, mintha egy méla harangkongásba belekomponálnák a lakodalmas pacsirta dalát. A vérnek mindez mindegy, a vér olyan örömmel kereng, mint akinek ez az egyetlen célja A vér hasonlatos a csókhhoz, amelyben kifejeződik. A májushoz, amely belőle és vele keletkezik. A vér táncol arcunkra mikor " *arcunkra táncol a május s az isten testét ösztöllő dús ganaj újraszenteseül, hogy keveredjék útján a búza, dudva, gaj* ". A vérnek:

*" Minden ma történik, ma nincsen holnap
és átkozott vagy kárhozott a tétlen,
Ma a " kő is ikret fogamzik, de holnap
meddőség léssen. "*

A testünk, az egész, magyar magból, magyar múltból eredt testünk egészében magyarul visszhangzik a lélek minden parancsára. Ezt a magyar visszhangzást, a mi testünk minden reakcióját, minden gyökérszálunk azértvaló vonaglását, mert épen e földben lőn ültetésünk: mindezt már elmondta, elremegette a mi testünk, egy nagy érzékeny magyar testen, Ady Endréjén át. Maradt-e még valami közöletlenül sejtjeink mélyén? Lehet-e még várnunk e titkokból új termést Ady után? *Varga Zsiga* testének magyarsága látomásokba törlik — egykét nagy kép csupán, de amit azért föl kell tépnie magából, mert ez is válasz a lélek ritmushívására: a test új válasza. *Varga Zsiga* lát egy magyar vihart, amelyből, ha csak ennyit látott volna is meg

..." *A halála*
nem komondor fohászkodás,
de sokszorosan szívétörő, jövő's
torokbamarasztalt káromkodás... "

érdemes lett volna közölnie velünk. S egyszerre testében érezte, hogy a mi testünk, a magyarságé, furcsa gözmozdony, megkötözött " *koloncos bika, amely most érzi csak, hogy gyökeretvert lábokban vérzik s körötte ordalva sakálok nézik* "•

És végül az egész idegrendszer egységesen szólal meg a központi vibráció hívására. A világézés fölgyújtja a szimbólumokat s a víziókat. S egy különös, antivizualis hallucinációt főképen. Az egész " én ", alapritmusának megőrzésével, redukálja magát álattá. *Ugattam:* Ez a vers egy különös és páratlan szimbolizmus, ahol a vízió szuggeráló szerepét egy elemezhetetlen, talán etikai, szinte biológiai élmény foglalja el.

Testének visszhangjával, mely tudatának ritmusára rezonál, *Varga Zsiga* eként a magyar lyra új útjaira vezet. Meglehet, a sohasem született, a hiányzó magyar gondolati lyra alakul itt. De ez esetben a *gondolati* szó jelentését át kell formálnunk. Ez a lyra tiszta zene, tiszta hangulat, amely egy nagy tudatélmény, egy szubjektív világ köré jegecesedik. Az értelmi élmények sorában nem a *jogalmi*, hanem az *intuitív* jelenségek alkotják párját.

...Megízleljük a szavakat s ízük szétterjed Ínyeinkben, falatozunk a mondatokból s nyelvünk és orrunk megtelik zamattal, csettintünk agysejtjeinkel, mint egy illatos narancsszelet érintésére tennők s megemészjtjük a szépségeket. Az agysejtek táplálkozása mindenben hangsúlyos sajátos testi élményével.

hasonlatos a gyomor-sejtekéhez, csak épen: szimbolikus táplálkozás. Szavakkal terülnek asztalaink s eredetére különös e táplálkozás. Valakinek szájában egy különös íz támad s közölni akarta ez íz kimondhatatlan árnyalatait. Csinál egy táplálékot, mely szájunkban megismétli az eredeti ízt. Izét azonosítja az általa készített eledellel.

Ezt a táplálkozást, ahol előbb vannak meg az anyagtalan ízek, az ember ízei, s csak aztán készülnek hozzá az eledelek: ez embertől emberhez haladó táplálkozást nevezük művészetnek. Ahol egymást szívjuk föl objektívtól Ínyeinken át. Megízleltünk téged *Varga Zsiga* és most konyhádról kell szótanunk: szakácsművészetedről.

A szó, amely magára vállalja egy belső zamat közlését, a szó azonosul e zamattal, a szó a tartalom és forma közössége. A barackot és izét nem sikerül soha különválasztanunk, mert az íz az, ami őt önmagává teszi; a szegfű és illata egyetlen virágszimbólum elemei; az alkony és színei egy felbonthatatlan lényt alkotnak. A szó és háttére görcsösen és szétfejtethetlennül egyek; a kifejezés rejtélye ez De a szó konvencionális is, mindenki számára használható eszközgyűjtemény. Semmi a közölhetetlen ízek vidékéről nem tapadhat használt fogalmainkhoz. Ezért kell minden új íz közlőjének nyelvében folyékonyá válnia a fonetikus anyagnak. Ezért kellene az új szavak, a közlés hajlékony módjai. *Ady* minden versébe legalább egy új szót kevert, mint egy nemesínyű szakács minden ételbe legalább egy csöpp ismeretlen fűszert. E fűszer terem, bennünk avagy kívül, a múltban avagy/mint jövő- lehetőség a nyelv nagy élő fáján. Voltak, akik a kurucoktól kölcsönöztek fűszert, mások Pázmány nyelvéről és még régebből. *Varga Zsiga* szó-fűszerei, a melódiák átröpítői, saját nyelvéből szakadnak fűrtökben. A nyelv mint nagy fa mindenkiben él,

de nem mindenkiben *gyümölcsözik- Varga Zsigában* új érés felé pirosodnak az Ízesebb igék. Új szavai bőven és egyszerűen válnak le az ismert és mindnyájunkban közös nyelvgalyakról, akár csak ama *parlagképelő pergő vízverés, ki csikót, ekét orcánkra hangoz, mint ama, Varga Zsigától* megénekelte falusi zápor maga.

A mondatai s mondatainak ritmusai pedig új zamatba fűzik a régi szavakat is. Nem a hibátlansengésű játék, nem az apró műgond gyermekei e ritmusok. Valamikor a ritmus szabályszerűsége volt a kifejezőbb, ma pedig prózánál-konvencionálisabb a tökéletes forma. *Varga Zsiga* strófakezelése, rímei, ritmuselemei plasztikusak s a gondolathoz mértek. A tartalommal születtek, a tartalomhoz tartoznak. Ha urai vagyunk dallamainknak akkor fejlődésüket szabadon engedhetjük, hogy önmagukból bomoljanak ki. És ne csiszolás eredményei legyenek különös termésköveink.

Megízleltünk téged Varga Zsiga poézise s ráismer-tünk nyelvünk alvó ízeire, melyek szavaidra felébredtek szájjpadlásunk nyoszolyájában. Tudós és javas vadvirágok réjtjéről, termő meződről betakarítottad e különös ős-zamatú füveket, mondataid illatos vasvilányi nyalábjait. E mezőről, honnan egy nagy kaszá-lás utáni években már alig leltek mások tallózni fűszá-lakat is, Te aratódallal bő, friss sarjút gyűjtöttél szérübe.

A magyar poézis új vidékeiről egy új üzenet első mondata e kötet. Ha megadatik végigmondanod mind a várakozó mondatokat, az üzenet melódiája feledhetetlenül élni fog az Ember füleiben.